

Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo
ministerija

Pagrindiniai klausimai:

Kas yra „decentralizacija“?

Kas būdinga švietimo decentralizacijai?

Kodėl švietimo decentralizacijos reformos vertinamos nevienareikšmiškai?

Kokios švietimo decentralizacijos tendencijos Lietuvoje?

Kokios švietimo srities funkcijos patikėtos Lietuvos savivaldybėms?

ŠVIETIMO DECENTRALIZACIJA IR SAVIVALDYBIŲ FUNKCIJOS

- ✓ Lietuva iš sovietinių laikų perėmė labai centralizuotą švietimo sistemą, tačiau jau Nepriklausomybės pradžioje buvo aiškiai pradėta eiti decentralizacijos link: 1991 m. Švietimo įstatyme teigiama, kad mokytojas gali „laisvai pasirinkti pedagoginės veiklos organizavimo būdus ir formas“, o Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992) numatyta, kad Lietuvoje „centralizuotai turėtų būti valdomas ne ugdymo procesas, bet ugdymo rezultatas“.
- ✓ 2002 m. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) ekspertai teigiamai įvertino Lietuvos švietimo pertvarką decentralizacijos aspektu ir rekomendavo dar labiau decentralizuoti šalies švietimo valdymą, suteikiant daugiau galių priimti sprendimus savivaldybėms ir ugdymo įstaigoms.
- ✓ Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 m. nuostatose pabrėžiama, kad, siekiant švietimo sistemos efektyvumo ir darnos, turi būti sukurti efektyvūs švietimo politikos formavimo, politinių ir administracinių sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo mechanizmai, paremti ne griežta hierarchija, bet centralizavimo ir decentralizavimo pusiausvyra.
- ✓ Švietimo valdymo sistema Lietuvoje laipsniškai decentralizuojama ir dekoncentruojama vadovaujantis subsidarumo principu. Analizuojant švietimo reformas matyti tendencija centralizuotą valdymą taikyti įgyvendinant bendruosius nacionalinius švietimo tikslus, o decentralizavimu siekiama sudaryti sąlygas dalyvauti švietimo valdyme vietos politikams ir mokyklų bendruomenių atstovams.
- ✓ Švietimo sistemos decentralizacija – vienas esminių principų, kuriuo vadovaujasi 15-oji Lietuvos Respublikos Vyriausybė, siekdama strateginių švietimo sistemos tikslų.
- ✓ Švietimo decentralizacijos problema yra sudėtinga, todėl pripažįstama, kad sprendimų priėmimo galios perdavimas iš centrinės valdžios vietos valdžiai ne visada gerina sprendimų priėmimo kokybę, skatina kūrybingumą ar didina visuomenės susidomėjimą švietimu.
- ✓ Pagrindinis švietimo reformatorių klausimas turėtų būti ne „Centralizacija ar decentralizacija?“, o „Kas turėtų būti centralizuota, kas – decentralizuota?“, „Kurių švietimo aspektų priežiūra turėtų būti griežtesnė, kurių – lavesnė?“
- ✓ Tiek centralizaciją, tiek decentralizaciją galima įgyvendinti tik centralizuotai, tradicinėmis administravimo priemonėmis.
- ✓ Kiekviena šalis, atsižvelgdama ir į savo istoriją, ir į dabartinę socialinę, ekonominę, politinę situaciją, ir į švietimo politikos tikslus ir prioritetus, turi nustatyti adekvačią centralizacijos ir decentralizacijos dermę.
- ✓ Lietuvoje stokojama išsamesnių švietimo centralizacijos ir decentralizacijos santykio tyrimų bei švietimo valdymo sričių centralizacijos ir decentralizacijos poreikio analizės, todėl sudėtinga modeliuoti švietimo sistemos decentralizacijos gaires ir kurti ateities scenarijus.

DECENTRALIZACIJOS SAMPRATA

Per pastaruosius keturiasdešimt metų daugelyje šalių įvykdytos decentralizacijos reformos, pakeitusios dešimtmečius egzistavusias centralizuotas politines, administracines ir ekonomines sistemas. Nors decentralizacija aktyviai tyrinėjama jau keturis dešimtmečius, mokslininkai ir praktikai suvokia ją skirtingai: pateikiamos skirtingos decentralizacijos sampratos, nesutariama dėl decentrali-

zacijos formų ir tipų. Ir tai suprantama, nes decentralizacija – įgaliojimų ir atsakomybės perdavimas iš valstybės valdžios pavaldiesiems ar nepavaldiesiems viešojo valdymo arba privataus sektoriaus subjektams – yra daugiaspekštinis reiškinys, todėl daugelis autorių decentralizaciją apibrėžia gana abstrakčiai (žr. 1 lentelę).

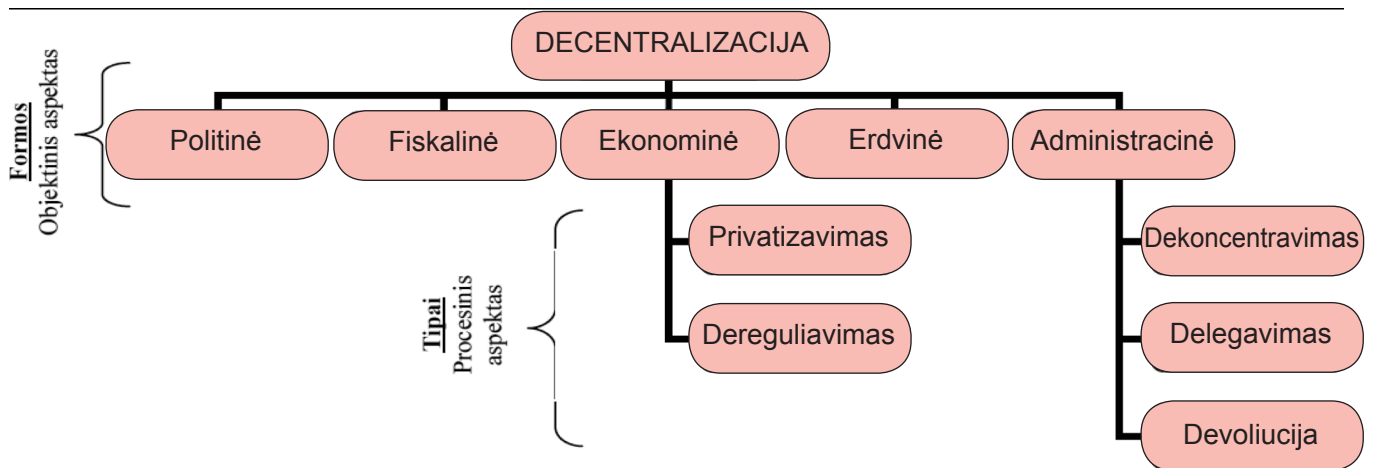
1 lentelė. Decentralizacijos apibrėžimų įvairovė

Autorius ar šaltinis	Apibrėžimas
Thomas Welsh, Noel F. McGinn (2008)	Decentralizacija susijusi su valdymo subjektų pasikeitimu: vienos švietimo sistemos grandies ar lygmens galių perleidimu kitam lygmeniui.
Peter Rado (2003)	Decentralizacija reiškia sprendimų priėmimo „lokalizavimą“. Decentralizacijos laipsnis – kiek centrinė valdžia dalinasi atsakomybe su žemesnių lygmenų dalyviais.
Klaus Schuber, Martina Klein (2006)	Decentralizacija – politinės priemonės, kurių tikslas perduoti žemesniems valdymo lygmenims daugiau galių ir atsakomybės, siekiant įveikti hierarchinę centralizuotą valstybės valdymo sanklodą ir politinių sprendimų priėmimo procesus perkelti ten, kur kyla problemų.
Pasaulio bankas (1997)	Decentralizuoti reiškia perkelti sprendimų priėmimo procesus iš centro arčiau viešųjų paslaugų vartotojų.
James Manor (1999)	Decentralizacija – įgaliojimų ir išteklių perdavimas iš aukštesniųjų viešojo valdymo lygmenų žemesniesiems.
Gintaras Žilinskas (2001)	Decentralizacija – įstatymais pagrįstas valdymo funkcijų perdavimas iš centrinių valstybinės valdžios institucijų savivaldos teisę turinčioms teritorijoms (savivaldybėms).
World Resources (2002–2004)	Decentralizacija – procesas, kurio metu valstybės valdžia perduoda dalį savo įgaliojimų savivaldybei, vietiniam lyderiui ar kokiam nors bendruomenės institucijai.
Decentralization and Democratic Local Governance Programming Handbook (2000)	Decentralizacija – laipsniškas įgaliojimų perdavimas demokratiniais būdais suformuotoms savivaldybių institucijoms.
Viačeslav Evdokimov, Jaroslav Starcev (2001)	Decentralizacija – atskirų valdymo įgaliojimų perdavimas iš centro vietiniams (regioniniams) savivaldos organams, savarankiškomis viešosioms juridinėms institucijoms, neįeinančioms į valstybės valdžią.
David Rushforth, Frederic Boudier, Elisabeth Lacey (1997)	Decentralizacija – atsakomybės ir įgaliojimų perdavimas demokratiškai suformuotiems nepriklausomiems žemesniųjų viešojo valdymo lygmenų subjektams, suteikiant jiems daugiau valdymo, bet nebūtinai daugiau finansinių, galių.
Denis Rondinelli ir kt. (2002)	Decentralizacija – valdymo galių ir atsakomybės už viešųjų funkcijų vykdymą perdavimas iš centrinės valdžios jai pavaldžiai valdžiai ar nevyriausybinėms organizacijoms ir (arba) privačiam sektoriui.

Šaltiniai: T. Welsh, N. F. McGinn. Švietimo decentralizacija: kodėl, kaip, kas ir kada?, 2008; P. Rado. Švietimas pereinamuoju laikotarpiu, 2003; Decentralization of Education, World Bank, 1997; J. Baltušnikienė. Decentralizacijos sampratų analizė, 2006 ir kt.

Taigi decentralizacija – sudėtingas reiškinys, apimantis įgaliojimų perdavimą ne tik vietos ir regioninėms savivaldybėms, bet ir skirtingų viešojo valdymo lygmenų valstybinio ir privataus sektoriaus subjektams. Decentralizacijos esmė ir sudėtingumas atsiskleidžia analizuojant decentralizacijos formas ir tipus. Decentralizacija gali būti nagrinėjama objekto aspektu, nurodant decentralizuojama-

mas viešojo gyvenimo sritis, pavyzdžiui: politinė, fiskalinė, ekonominė, erdvinė, administracinė decentralizacijos forma. Nagrinėjant decentralizaciją proceso aspektu dažniausiai nurodomi ekonominės ir administracinės decentralizacijos tipai: privatizavimas, dereguliavimas, dekoncentravimas, delegavimas ir devoliucija (žr. 1 pav.).

1 pav. Decentralizacijos formos ir tipai

Šaltinis: J. Baltušnikienė. Decentralizacijos sampratų analizė. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2006, 2(7)

Politinė decentralizacija siekiama piliečiams ir jų išrinktiems atstovams perduoti daugiau galių priimti viešuosius sprendimus. Valstybės valdžia dalį viešosios politikos formavimo galių perduoda regioninių ar vietos savivaldybių atstovaujamojų institucijų nariams.

Fiskalinė decentralizacija – procesas, kurio metu vis daugiau konkrečių valdymo lygmenų valstybės finansų srities sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo atsakomybę perduodama žemesniems valdymo lygmenims (didėja jų fiskalinė autonomija).

Ekonominė (rinkos) decentralizacija – ryškiausia decentralizacijos forma, kuri skirstoma į du tipus: *privatizavimą ir dereguliavimą*. Privatizuojant ir dereguliuo-

jant dalis viešojo valdymo kompetencijos perduodama privačioms įmonėms, visuomeninėms organizacijoms, kooperatyvams ir kitoms nevyriausybinėms organizacijoms.

Erdvinė (teritorinė) decentralizacija. Pagrindinis erdvinės decentralizacijos tikslas – skatinti tolygią regioninę plėtrą šalyje, sudarant sąlygas mažesniems ir ekonomiškai silpnesniems miestams ar vietovėms tapti švietimo, komercijos, pramonės ir žemės ūkio centrais.

Įgyvendinant **administracinę decentralizaciją** siekiama perskirstyti įgaliojimus, atsakomybę ir viešosioms paslaugoms įgyvendinti reikalingus finansinius išteklius tarp įvairių viešojo valdymo lygmenų ar subjektų.

ŠVIETIMO CENTRALIZACIJA AR DECENTRALIZACIJA?

Centralizacijos ir decentralizacijos klausimai pastaruojų metu laikomi vienais svarbiausių politinių klausimų. Švietimo politikoje šie klausimai taip pat svarbūs, nes esminės švietimo reformos visuomet yra su jais susijusios (Beare, Boyd, 1993; Rado, 2003; Želvys, 2003). Jau daugiau nei du dešimtmečius pasaulyje decentralizacijos klausimai svarstomi rengiant įvairias švietimo strategijas (Fullan, Watson, 2000), o kai kurie mokslininkai decentralizacijos reformas vadina panacėja, užtikrinančia gerą švietimo valdymą (Davies ir kt., 2003).

Tyrėjai, analizavę, kaip nuo praeito amžiaus ketvirtojo dešimtmečio iki šių dienų buvo sprendžiami švietimo centralizacijos ir decentralizacijos klausimai, pastebėjo tam tikras Vakarų šalių švietimui būdingas tendencijas: pavyzdžiui, tai, kad centralizacijos ir decentralizacijos „bangos“ švietime kyla cikliška. Devintajame dešimtmetyje švietimo sektoriuje buvo aiški tendencija didinti valstybės galias atimant dalį jų iš vietos švietimo padalinių ir mokytojų sąjungų. Tai sietina su daugelį išsivysčiusių šalių aštuntajame dešimtmetyje ištikusia ekonomine ir socialine krize. Panaši padėtis buvo 1939–1945 m., kai taip pat vyravo stipri valstybės kontrolė. Šeštajame ir septintajame

dešimtmetyje švietimo srities įgaliojimais vyriausybės pradėjo dalintis su vietos valdžia ir mokytojų sąjungomis. Pasak Lundgren (1990), tai vyko todėl, kad centralizuotai valdomos ir kontroliuojamos reformos nedavė laukiamų rezultatų. Daugelyje šalių išpopuliarėjo decentralizacijos idėja, tarptautiniame švietimo žodyne terminas „decentralizacija“ tapo toks pat populiarus kaip sąvokos „bendradarbiavimas“, „lygios galimybės“, „mokyklų autonomija“ ir „švietimo reforma“. Decentralizaciją imta vertinti kaip priemonę, kuri užtikrins, kad švietime bus atsižvelgiama į visų suinteresuotųjų grupių pageidavimus.

Kaip ir viešojo sektoriaus decentralizacija, švietimo decentralizacija gali būti suprantama keliais aspektais: politiniu, administraciniu, profesiniu.

Politiniu požiūriu decentralizacija reiškia politinių galių perdavimą žemesniosioms politinėms struktūroms. Tokiu atveju kai kuriuose regionuose gali išryškėti gana daug skirtumų, nes dėmesys ir parama švietimui priklauso nuo vietos politikų norų ir galimybių. Kita vertus, stiprėja politinė švietimo kontrolė, o klientai (mokinių tėvai, bendruomenės atstovai, kiti suinteresuotieji asmenys) gali veikti švietimą per savo išrinktus politikus.

Administraciniu požiūriu decentralizacija yra kaip sprendimų priėmimo procesų delegavimas žemesniosioms vykdomosios valdžios grandims. Šiuo atveju decentralizuota sistema valdoma tradiciniais biurokratiniais metodais, kurie galbūt ir garantuoja gana veiksmingą administravimą, bet vietos politikų, bendruomenės ar pedagogų galimybės daryti įtaką švietimui yra ribotos, – jie gali išsakyti savo norus ir pageidavimus tik pagal savivaldybių ir mokyklų administracijų nustatytas biurokratinės procedūras.

Profesiniu požiūriu decentralizacija reiškia platesnį profesionalių pedagogų ir jų organizacijų įtraukimą į švietimo valdymą. Šiuo atveju pagrindinė atsakomybė už ugdymo turinio ir mokyklos tikslų įgyvendinimą tenka patiems pedagogams, tad galima tikėtis, kad regionuose bus išlaikyti maždaug vienodi mokymo standartai. Kita vertus, apribojus politikų galią, gali padidėti trintis tarp pedagogų ir jiems atstovaujančių organizacijų ar vietos valdžios atstovų.

Mokslininkai skiria keturias decentralizacijos atmainas:

- **dekoncentravimas** – regioninių padalinių, padedančių įgyvendinti centrinės valdžios direktyvas, sukūrimas; **delegavimas** – didesnės sprendimų laisvės suteikimas vietos lygmeniui, kartu išlaikant centrinę valdžią; **funkcijų perdavimas** – sukūrimas juridiskai savarankiškų vietos švietimo padalinių, kurių darbuotojus skiria vietose rinkti valdžios atstovai; **privatizavimas** – švietimo įstaigų veiklos pertvarkymas pagal rinkos dėsnius.

Dar galima skirti teritorinę ir funkcinę decentralizaciją. **Teritorinė decentralizacija** – didesnių galių suteikimas žemesniosioms švietimo sistemos grandims, pavyzdžiui, savivaldybių švietimo padaliniams. **Funkcinė decentralizacija** reiškia visuomeninių, nevyriausybinių organizacijų ir privačių struktūrų įtraukimą į švietimo valdymą.

Pasak T. Welsh, N. F. McGinn (2008), paprastai įgyvendinant dekoncentracijos politiką didinama centrinės valdžios galių sklaida, neperleidžiant centrinės valdžios turimos kompetencijos kitiems subjektams. Kitaip tariant, vykdam dekoncentracijos reformas perleidžiama teisė įgyvendinti taisykles, bet ne teisė jas kurti.

Dekoncentracijos politikos pavyzdžių Lietuvos švietime galime rasti nemažai. Vienas jų – valstybiniu mastu sukurtos bendrosios programos, kurias mokyklos privalo įgyvendinti.

Delegavimo metu aukštesniosios institucijos dalį savo galių perduoda žemesniosioms švietimo grandims, t. y. savivaldybių švietimo padaliniams, švietimo institucijoms. „Švietimo gairėse“ (2003, p. 91) kalbama apie tai, kad

Lietuvos švietime „einama valdymo didesnio decentralizavimo linkme“. Švietimo ir mokslo ministerija atsisako nacionaliniam lygmeniui nebūdingų funkcijų – jos perduodamos savivaldybėms (iki 2010 m. – ir apskritims), tačiau didinama ministerijos atsakomybė už vadovavimą švietimo srities tobulinimui, bendrojo ugdymo, profesinio rengimo ir studijų reikalavimų nustatymą ir švietimo kokybės užtikrinimą, švietimo prieinamumo ir socialinio teisingumo užtikrinimą, švietimo darbo kokybės vertinimą ir visuomenės informavimą apie tai.

Decentralizuojant švietimą devoliucijos būdu aukštesniųjų institucijų teisės, galios, atsakomybė pereina žemesniosioms pavaldžioms institucijoms. Devoliucija dažnai būna finansinė, kai žemesniosios institucijos gauna teisę, įtvirtintą juridiniuose dokumentuose, administruoti tam tikrą dalį finansinių išteklių, skirtų kuriai nors švietimo sričiai, kurie anksčiau buvo administruojami centralizuotai. Kuriamas liberalesnis mokyklų finansavimo mechanizmas – svarbi Lietuvos mokyklų autonomijos sąlyga. Švietimo įstatymu įtvirtinama galimybė švietimo institucijoms turėti įvairius finansavimo šaltinius. Mokyklų biudžetines lėšas sudaro mokinio krepšelio lėšos, ūkio lėšos, tikslinės lėšos programoms ir projektams vykdyti. Mokyklos gali turėti nebiudžetinių lėšų, kurias sudaro lėšos, gaunamos už teikiamas paslaugas. Švietimui atnaujinti greta valstybės biudžeto išteklių veiksmingai naudojamos Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšos ir privatus kapitalas.

Lietuvos švietimo sistemoje ši devoliucinė autonomija reiškiasi didesniu mokyklų savarankiškumu disponuojant mokinio krepšelio ir kitomis lėšomis pagal realius mokyklos poreikius. Dalis mokyklų, didinančių savo institucinę autonomiją finansų valdymo srityje, turi savo buhalterijas, tačiau lygia greta išlieka ir centralizuotos mokyklų buhalterijos. Realus finansinis mokyklų savarankiškumas svarbus skaidriai finansinei atskaitomybei, sudaro palankesnes ekonomines, socialines ir net psichologines sąlygas mokyklų autonomijai plėtotis.

Nors nevalstybinių (privačių) švietimo institucijų Lietuvoje ir daugėja, tačiau švietimo valdymo decentralizavimas per privatizavimą, kai tam tikros galios atiduodamos į privačių institucijų rankas, šalyje nėra labai populiarus. Juridinę nevalstybinės mokyklos veiklos formą pasirenka steigėjas. Esamos Lietuvos nevalstybinės mokyklos gali dirbti pagal užsienio valstybėse pripažįstamus ugdymo planus ir programas. Tokios mokyklos išlaikomos steigėjo lėšomis. Šiose mokyklose įgyvendinamas ugdymo turinys ir taikomi metodai turi atitikti Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos mokyklai keliamus uždavinius ir visuomenės poreikius (Bulajeva, Kaminskas, 2009).

ŠVIETIMO DECENTRALIZACIJA: UŽ IR PRIEŠ

2 lentelė. Argumentai už ir prieš švietimo decentralizaciją

Už	Prieš
Decentralizacija leidžia plačiau paskirstyti įgaliojimus įvairioms švietimo grandims. Decentralizacija drauge skatina demokratiją, plačioji visuomenė gali pati paveikti sprendimus. Valstybės piliečiai gali aktyviau dalyvauti švietimo darbe ir geriau kontroliuoti švietimą veikiančius procesus.	Valstybės siekiui išlaikyti svarbiausių visuomenės institucijų kontrolę iškyla grėsmė. Centrinė valdžia ima nerimauti, ar vykstant decentralizacijai ji nepraras galimybės formuoti švietimo politiką, todėl stengiasi išsaugoti kuo daugiau turimų funkcijų. Per didesnes savivaldybių galias tiesiog įteisinama didesnė vietos politikų valdžia mokytojams ir mokyklų vadovams, o tai visiškai nereiškia, kad į švietimo reikalus įtraukiama visuomenė.
Decentralizacija leidžia sėkmingiau valdyti švietimo struktūras ir geriau panaudoti išteklius. Švietimas darosi pernelyg sudėtinga sistema, kad ją būtų galima sėkmingai valdyti iš vieno centro. Tikimasi, kad, labiau decentralizavus švietimą, bus galima mobilizuoti vietos išteklius, kurie lieka neprieinami esant centralizuotai sistemai. Be to, mažesnės, decentralizuotos sistemos galės efektyviau naudoti jau turimus išteklius.	Centralizuotas aprūpinimas ištekliais leidžia naikinti ar bent jau mažinti regioninius skirtumus, ypač tose šalyse, kuriose atotrūkis tarp turtingų ir neturtingų regionų labai ryškus. Centralizacija sudaro sąlygas efektyviai perskirstyti išteklius ir skirti juos ten, kur jie reikalingiausi. Tai ypač svarbu valstybėms, propaguojančioms lygių švietimo galimybių politiką.
Decentralizacija leidžia geriau atsižvelgti į regioninius poreikius, prisitaikyti prie vietos kultūrinio konteksto ir susiklosčiusios darbo rinkos. Decentralizacija – tai barjeras pasaulinei vienodėjimo ir standartizacijos tendencijai.	Ekonomikos statistika rodo, kad švietimas turėjo didesnės įtakos ekonominiam augimui tose šalyse, kur sprendimų priėmimo procesai koncentruojami šalies ar regioniniu lygmeniu. Ne supanašėjimas, o įvairovė yra vyraujantis šiandieninio pasaulio ypatumas. Jei užsidarysime šalyje ar atskirame regione, gal ne tiek išsaugosime esamus skirtumus, kiek užkirsime kelią dar didesnei įvairovei ir šitaip apribosime švietimo sistemos galimybes.

Šaltiniai: P. Rado. Švietimas pereinamuoju laikotarpiu, 2003; T. Welsh, N. F. McGinn. Švietimo decentralizacija: kodėl, kaip, kas ir kada?, 2008; R. Želvys. Švietimo vadyba ir kaita, 1999

Visi argumentai už decentralizaciją yra pakankamai pagrįsti, ir siekti decentralizacijos laikoma gero tono ženklu, nors ja grindžiama veikla ir yra brangesnė. Vis dėlto, nors ne vieną dešimtmetį decentralizacija buvo siūloma kaip modelis, galintis padėti išspręsti daug švietimo sistemos problemų, ir buvo laikoma daug žadančia strategija, ver-

tinga siekiant efektyvesnio švietimo valdymo, šeštąjį ir septintąjį dešimtmetį įvairiose šalyse vykdyti decentralizacijos bandymai ne visada davė lauktus rezultatus. Mokslininkų teigimu, daugelį mažiau išsivysčiusių šalių tie bandymai netgi nuvylė. Kai kurių šalių patirtis parodė, kad dėl decentralizacijos švietimo padėtis gali ir blogėti.

ŠVIETIMO DECENTRALIZACIJA – PENKIOLIKTOSIOS LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS PRIORITETAS

Iš sovietinių laikų Lietuva, kaip ir daugelis Rytų ir Vidurio Europos valstybių, perėmė labai centralizuotą švietimo sistemą, tačiau iniciatyva decentralizuoti švietimą akivaizdi jau 1992 m. patvirtintoje Lietuvos švietimo koncepcijoje. Joje numatyta, kad „Lietuvoje centralizuotai turėtų būti valdomas ne ugdymo procesas, bet ugdymo rezultatas“. 2002 m. Lietuvos švietimo sistemą vertinę tarptautiniai EBPO ekspertai labai palankiai atsiliepė apie tvirtus Lietuvos žingsnius decentralizacijos link, rekomenduodami tęsti šalies švietimo valdymo decentralizavimą, ypač suteikiant daugiau galių priimti sprendimus savivaldybėms ir ugdymo įstaigoms.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos švietimo sistema yra vis dar gana centralizuota, penkioliktoji Lietuvos Respublikos Vyriausybė 95 iš 816 savo programos (2009) nuostatų skyrė švietimo sistemai tobulinti. Vienas iš pagrindinių prin-

cipų, kuriuo yra numatyta vadovautis siekiant užsibrėžtų tikslų, yra „švietimo ir mokslo sistemos decentralizacija ir biurokratizmo šalinimas“. Kaip matyti iš 3 lentelės, dalis Vyriausybės programoje numatomų pokyčių yra tiesiogiai susiję su mokyklų autonomijos ir atskaitomybės didinimu. Be to, daugelis sprendimų, kuriuos anksčiau priimdavo savivaldybė, turės būti priimami ugdymo įstaigos lygmeniu: dėl lėšų naudojimo, klasių komplektų ir konkretaus mokinių skaičiaus klasėje nustatymo, mokinio krepšelio lėšų naudojimo, mokyklos vadovo skyrimo ir atšaukimo ir kt. Kai kurie valstybės lygmeniu priimami sprendimai taip pat bus perleisti ugdymo įstaigoms, pavyzdžiui, dėl darbuotojų etatų skaičiaus nustatymo, darbuotojų atlyginimų nustatymo, kvalifikacijos tobulinimo ir kt. Taigi galima daryti išvadą, kad labai daugėja sprendimų sričių, už kurias ateityje bus atsakinga pati ugdymo įstaiga, o ne savivaldybė ar valstybė.

3 lentelė. Penkioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatos dėl atsakomybės už švietimo srities sprendimų priėmimą

Programos nuostatos	Sprendimas	Atsakomybė už sprendimo priėmimą		
		Valstybės lygmuo	Savivaldybės lygmuo	Ugdymo įstaigos lygmuo
552. Sudarysime sąlygas valstybinėms švietimo įstaigoms laisvai disponuoti savo uždirbtomis lėšomis.	Lėšų naudojimas			
574. Nustatysime optimalų vaikų skaičių klasėse. Numatysime didžiausią vaikų skaičių klasėse, perpildytose klasėse mažes vaikų. Įdiegus aplinkos lėšas (ūkio aprūpinimą) apimančį mokinio krepšelio modelį, mokykla pati bus suinteresuota ir galės reguliuoti mokinių skaičių klasėse.	Maksimalaus vaikų skaičiaus klasėje nustatymas			
	Klasių komplektų ir konkretaus mokinių skaičiaus klasėje nustatymas			
577. Nustatysime skaidrų mokyklų finansavimą, tinkamai pasirengę pradėsime taikyti mokinio krepšelį, kuris apims ir ūkio aprūpinimo finansavimą. Mokinio krepšelio dydis bus vienodas valstybinėms, savivaldybių ir nevalstybinėms mokykloms, savivaldybės neturės teisės perskirstyti mokykloms skirtų mokinio krepšelio lėšų; atsisakysime krepšelio skirstymo į tikslines dalis, jo panaudojimą palikdami mokyklos kompetencijai.	Mokinio krepšelio lėšų panaudojimo struktūra			
	Mokinio krepšelio panaudojimas			
578. Sieksime, kad tėvai, pagrindiniai švietimo sistemos užsakovai, turėtų sprendimo teisę mokyklose. Mokyklos vadovas terminuotam laikotarpiui į pareigas bus atrenkamas konkurso būdu atsižvelgiant į vadybinio testo ir psichologinio tinkamumo testo rezultatus.	Sprendimo teisė tėvams			
	Mokyklos vadovo skyrimas			
579. Jeigu mokyklos darbo rezultatai bus neigiami, bus galima atšaukti mokyklos vadovą iš pareigų anksčiau numatyto termino. Mokyklos taryba turės teisę inicijuoti tokį atšaukimą.	Mokyklos vadovo atšaukimas			
580. Mokyklos vidinės struktūros, ūkinių klausimų, komandiruočių, dalyvavimo asocijuotosiose struktūrose klausimus iš esmės spręš pati mokykla.	Sprendimai, susiję su vidiniais mokyklos procesais			
583. Panaikinsime centralizuotą atlyginimų ir personalo poreikio planavimą ir pačioms mokykloms leisime nuspręsti, kokių ir kiek joms reikia darbuotojų ir kokie bus jų atlyginimai. Remdamasis mokytojo profesionalumu, darbo kokybe ir mokyklos tarybos nustatyta tvarka, mokytojus į darbą priims ir atlyginimo dydį nustatys mokyklos vadovas.	Darbuotojų etatų skaičiaus nustatymas			
	Darbuotojų atlyginimų nustatymas			
	Mokytojų priėmimo į darbą tvarka			
584. Pertvarkysime mokytojų kvalifikacijos tobulinimo sistemą iš centralizuotos į „mokytojas pasirenka teikėją“.	Kvalifikacijos tobulinimas			
587. Vienodai finansuosime valstybines ir nevalstybines mokyklas lankančius mokinius. Nustatyto dydžio tėvų bendruomenė galės inicijuoti nevalstybinių (taip pat ir tradicinių religinių bendruomenių) mokyklų steigimą. Valstybė rems tėvų iniciatyvas ir panaudos pagrindais „tėvų iniciatyvos mokykloms“ suteiks tinkamas patalpas.	Suvienodintas finansavimas			
	Tėvų iniciatyva steigiant mokyklas			
	Valstybės parama tėvų iniciatyvoms			
589. Nebus uždaromos mokyklos, kurios iš mokinio krepšelio lėšų teiks tinkamas kokybės, visuomenės poreikius atitinkančias mokymo ir ugdymo paslaugas. Jeigu tokiose mokyklose dėl nedidelio vaikų skaičiaus būtų surenkama mažiau lėšų, pati bendruomenė, tėvai apsispręs dėl tolesnio mokyklos likimo.	Mokyklų uždarymas			

SAVIVALDYBIŲ FUNKCIJOS ŠVIETIMO SRITYJE

Lietuvos švietimo decentralizacijos pripažinimo ir plėtojimo tendencija matyti pagrindiniuose švietimo dokumentuose. Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, priimtas jau ketvirtos redakcijos Švietimo įstatymas (pirmasis – 1991 m., antrasis – 1998 m., trečiasis – 2003 m., ketvirtasis – 2011 m.). Jau 1991 m. Švietimo įstatyme nurodoma, kad mokytojas gali „laisvai pasirinkti pedagoginės veiklos organizavimo būdus ir formas“. Tokia įstatymo nuostata laikytina labai pažangia posovietinėje Lietuvoje, nes tai buvo mokyklos, ir ypač mokytojo, kūrybingumo ir savarankiškumo išlaisvinimas iš pernelyg griežto centrinės valdžios reglamentavimo.

Kiekvienoje naujesnėje įstatymo redakcijoje valstybė (Vyriausybės ir Švietimo ir mokslo ministerijos priimamais teisės aktais) vis daugiau įgaliojimų spręsti dėl mokyklos autonomijos perduoda steigėjui (Bulajeva, Kaminskas, 2009). Kaip žinoma, dažniausiai Lietuvos ugdymo įstaigų steigėjas yra miesto ar rajono savivaldybė. 1991 m. Švietimo įstatymo 33 straipsnyje savivaldybėms buvo numatytos tokios funkcijos:

- „1) Kultūros ir švietimo ministerijai sutikus, steigia, reorganizuoja, likviduoja pavaldžias švietimo įstaigas;
- 2) Kultūros ir švietimo ministerijai sutikus, registruoja nevalstybines švietimo įstaigas bei jų veiklos nuostatus. Suderinusios su ministerija, gali sustabdyti šių įstaigų veiklą, jeigu ji prieštarauja įstatymams;
- 3) užtikrina pavaldžių švietimo įstaigų veiklos materialines-technines sąlygas;
- 4) Kultūros ir švietimo ministerijai aprobus, skiria ir atleidžia savivaldybės kultūros ir švietimo padalinių bei pavaldžių švietimo įstaigų vadovus;
- 5) organizuoja kaimo bendrojo lavinimo moksleivių, gyvenančių toliau nuo mokyklos, nemokamą pavėžėjimą į mokyklą ir atgal;
- 6) kontroliuoja, ar visi savivaldybės teritorijoje gyvenantys vaikai iki 16 metų mokosi bendrojo lavinimo ar kito tipo mokykloje.“

Palyginus 1991 m. Švietimo įstatymo nuostatas, reglamentuojančias savivaldybės įgaliojimus, su šiuo metu galiojančiu Švietimo įstatymu, galima teigti, kad valstybės pasitikėjimas savivaldybėmis švietimo srityje labai išaugo. Kaip matyti, ankstesnius savo sprendimus savivaldybė privalėjo „derinti“ ir „aprobuoti“ su tuometine Kultūros ir švietimo ministerija. Pagal šiuo metu galiojančius teisės aktus, savivaldybės pačios gali priimti sprendimus dėl daugelio veiklos sričių. Jau minėta, kad delegavus tam tikras galias savivaldybėms, Lietuvoje padidinta savivaldybių atsakomybė už švietimo prieinamumą ir kokybę savivaldybių teritorijoje ir įteisinti savivaldybių institucijų

įgaliojimai švietimo valdymo srityje. Savivaldybių funkcijos švietimo srityje geriausiai atsispindi šiuo metu galiojančiuose Lietuvos Respublikos teisės aktuose – Vietos savivaldos įstatyme ir Švietimo įstatyme.

Vietos savivaldos įstatyme numatomos šios savarankiškosios savivaldybių funkcijos, kitaip tariant, Konstitucijos ir įstatymų nustatytos (priskirtos) savivaldybių su švietimo sritimi susijusios funkcijos: „savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų iki 16 metų mokymosi pagal privalomojo švietimo programas užtikrinimas; švietimo pagalbos teikimo mokiniui, mokytojui, šeimai, mokyklai, vaiko minimaliosios priežiūros priemonių vykdymo organizavimas ir koordinavimas; bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių, gyvenančių kaimo gyvenamosiose vietovėse, neatlygintino pavėžėjimo į mokyklą ir į namus organizavimas; ikimokyklinio ugdymo, vaikų ir suaugusiųjų neformaliojo švietimo organizavimas, vaikų ir jaunimo užimtumo organizavimas; <...> maitinimo paslaugų organizavimas teisės aktų nustatyta tvarka švietimo įstaigose, įgyvendinančiose mokymą pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio ir bendrojo lavinimo programas“.

Vadovaudamasi šiuo metu galiojančio Švietimo įstatymo 58 straipsniu, savivaldybės atstovaujamoji institucija „įgyvendina valstybinę švietimo politiką savivaldybėje, nustato ilgalaikius švietimo plėtros tikslus ir priemones jiems pasiekti“. Taigi savivaldybei suteikiamos galios ne tik vykdyti centrinės valdžios „iš viršaus“ nurodytą švietimo politiką, bet ir kurti savo regiono (rajono) švietimo politiką, keliant ilgalaikius švietimo plėtotės tikslus ir numatant priemones jiems įgyvendinti. O tai labai svarbu, nes kiekviena savivaldybė gali geriausiai įvertinti savo bendruomenės poreikius, turimus išteklius, savo pranašumus ir trūkumus, pavojus ir galimybes. Juolab kad savivaldybės yra įpareigtos „analizuoti švietimo būklę“, t. y. pačios atlikti esamos situacijos analizę, ir numatyti jos gerinimo gaires.

Peržvelgus Vietos savivaldos įstatyme ir Švietimo įstatyme savivaldybėms numatytas funkcijas, reikia pripažinti, kad savivaldybėms pavestos funkcijos daugiausia susijusios su tinkamu švietimo organizavimu, administravimu ir proceso aprūpinimu (mokinių vežiojimu, vaikų apskaitos tvarkymu, švietimo pagalbos teikimu, maitinimo paslaugų teikimu ir pan.). Šalia to paminėtina ir valstybės deleguota atsakomybė – savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų iki 16 metų mokymosi pagal privalomojo švietimo programas užtikrinimas, sąlygų vaikų privalomajam švietimui vykdyti sudarymas, vaiko minimalios priežiūros priemonių vykdymas ir kt.

SAVIVALDYBIŲ ADMINISTRACIJŲ ŠVIETIMO PADALINIŲ UŽDAVINIAI IR FUNKCIJOS

Savivaldybių administracijų švietimo padalinių uždaviniai ir funkcijos geriausiai atsispindi 2011 m. birželio 29 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 767 patvirtintuose „Savivaldybių administracijų švietimo padalinių bendruosiuose nuosta-

tuose“. Šiame dokumente apibrėžiama visų šalies savivaldybių administracijų švietimo padalinių paskirtis: dalyvauti formuojant savivaldybės švietimo politiką, vykdyti švietimo viešąjį administravimą, prižiūrėti kitų savivaldybės įstaigų,

kuriuose organizuojamas vaikų ir suaugusiųjų neformalusis švietimas, vaikų užimtumas, šios srities veiklą. Bendruosiuose nuostatuose numatoma, kad savivaldybių švietimo padaliniai turėtų atlikti du pagrindinius uždavinius:

1) užtikrinti valstybės ir savivaldybės švietimo politikos įgyvendinimą, Lietuvos Respublikos įstatymų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų, švietimo ir mokslo ministro įsakymų, savivaldybės institucijų sprendimų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių švietimą, vykdymą;

2) organizuoti, stebėti ir tobulinti vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų bendrąjį ugdymą, profesinį mokymą, mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymą, ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą, kitą neformalųjį vaikų švietimą ir neformalųjį suaugusiųjų švietimą, švietimo pagalbos teikimą, vaikų ir jaunimo užimtumą, vaiko minimalios priežiūros priemonių vykdymą.

Apibendrinant funkcijas, kurias atlieka švietimo padaliniai, atlikdami šiuos uždavinius, galima skirti tokias jų grupes:

4 lentelė. Švietimo padalinių uždaviniai ir funkcijos

Veiklos sritis	Uždaviniai ir funkcijos
Analizė ir stebėseną	<ul style="list-style-type: none"> švietimo būklės savivaldybėje analizė; mokinių skaičiaus prognozavimas (profesinėse mokymo įstaigose); informacinių sistemų tvarkymas; vaikų apskaitos tvarkymas ir kt.
Konsultavimas ir informavimas	<ul style="list-style-type: none"> informacijos teikimas (mokiniam, tėvams, Švietimo ir mokslo ministerijai ir kt.); pranešimų rengimas; mokyklų konsultavimas ir informavimas ir kt.
Teisės aktų rengimas	<ul style="list-style-type: none"> savivaldybės institucijų sprendimų ir potvarkių projektų rengimas, teikimas juos tvirtinti ir jų įgyvendinimo organizavimas; siūlymų savivaldybės institucijoms teikimas, švietimo biudžeto rengimas, ilgalaikė švietimo plėtra savivaldybėje ir kt.
Švietimo organizavimas	<ul style="list-style-type: none"> mokyklų tinklo formavimas ir įgyvendinimas; mokinių pasiekimų tyrimai, mokymosi pasiekimų patikrinimai; vaikų įtraukimas į švietimo veiklą, programas ir kt.
Pagalbos teikimas	<ul style="list-style-type: none"> švietimo pagalbos organizavimas ir teikimas; pagalba nevalstybinėms švietimo įstaigoms; savivaldybės mokyklų veiklos priežiūra, jų periodišką veiklos kokybės išorės vertinimo inicijavimas, prevencinių priemonių vykdymas, pažangą skatinančių poveikio priemonių taikymas. savivaldybės švietimo įstaigų veiklos koordinavimas ir kt.
Kita veikla	<ul style="list-style-type: none"> savivaldybės Valstybinės kalbos mokėjimo kvalifikavimo komisijos veiklos kontrolė; savivaldybės švietimo tarybos kūrimosi inicijavimas; mokyklų vadovų, jų pavaduotojų ugdymui, ugdymą organizuojančių skyrių vedėjų atestacijos ir veiklos vertinimo vykdymas; dalyvavimas konkursų savivaldybės švietimo įstaigos vadovų pareigoms eiti komisijose ir kt.

Peržvelgus Lietuvos Respublikos teisės aktuose savivaldybėms deleguotas funkcijas, susijusias su švietimu, matyti, kad tik labai nedidelė šių funkcijų dalis yra susijusi su ugdymo turiniu. Pavyzdžiui, tokie klausimai, kaip bendrosios ugdymo programos, vidurinio ugdymo programų akreditavimas, vadovėlių vertinimas, ir toliau yra valstybės prerogatyva. Suprantama, ugdymo plano įgyvendinimas yra vienas svarbiausių kiekvienos ugdymo įstaigos veiklos uždavinių, o mokykla ugdymo planą privalo suderinti su steigėju, tai gi dažnu atveju – su savivaldybe. Daugumą sprendimų, susijusių su ugdymo paslaugų struktūra, dalinasi valstybė

(leistinas maksimalus ir minimalus pamokų skaičius ir kt.) ir ugdymo įstaiga (konkreto dalyko savaitinių pamokų skaičius). Tik nedaugelį sprendimų, susijusių su mokinių pasiekimų vertinimu, priima savivaldybės. Kita vertus, savivaldybės turi itin didelę laisvę priimti sprendimus, susijusius su mokyklos turtu, aplinka, aprūpinimu, valdymu, pedagoginiais ir nepedagoginiais darbuotojais, lėšomis. Remiantis „Švietimo administracijos darbuotojų kompetencijų ir poreikių situacijos atrinktose aštuoniose savivaldybėse vertinimo“ tyrime (2010) dalyvavusiųjų atsakymais, švietimo srities sprendimai suskirstyti taip (5 lentelė):

5 lentelė. Švietimo srities sprendimai: valstybės, savivaldybės, ugdymo įstaigos lygmenys

Sritis	Sprendimo pogrupis	Sprendimo tipas	Atsakingas už sprendimo priėmimą		
			Valstybė	Savivalda	Ugdymo įstaiga
UGDYMAS					
Ugdymo turinys		Dėl mokyklų aprūpinimo bendrojo ugdymo dalykų vadovėliais ir mokymo priemonėmis tvarkos		X	

Sritis	Sprendimo pogrupis	Sprendimo tipas	Atsakingas už sprendimo priėmimą		
			Valstybė	Savivalda	Ugdymo įstaiga
Pasiiekimų vertinimas		Dėl egzaminų organizavimo vietos nustatymo		X	
		Dėl egzaminų vertintojų skyrimo (gimtosios kalbos)			
		Dėl egzaminų vykdytojų skyrimo		X	
Ugdymo procesas		Dėl mokslo metų pradžios		X	
		Dėl mokslo metų trukmės		X	
		Dėl klasių komplektų skaičiaus mokyklose		X	
		Dėl klasių komplektavimo normatyvų nustatymo		X	
		Dėl mokinių priėmimo į bendrojo ugdymo mokyklas tvarkos		X	
		Dėl bendrojo ugdymo mokyklų aptarnavimo teritorijų nustatymo		X	
		Dėl ikimokyklinio (priešmokyklinio) ugdymo grupių skaičiaus švietimo įstaigose patvirtinimo		X	
		Dėl vaikų priėmimo į ikimokyklinio (priešmokyklinio) ugdymo grupes tvarkos aprašo pavirtinimo		X	
		Dėl ugdymo įstaigos uždarymo atostogoms		X	
		Dėl darbo laiko ikimokyklinio ugdymo švietimo įstaigose		X	
	Atskaitomybė		X	X	X
Pagalba švietimo įstaigoms		Dėl pedagoginės psichologinės tarnybos, mokytojų švietimo centro, pagalbos mokiniui, mokytojui ir mokyklai centro steigimo		X	
Valdymas	Ugdymo įstaigų tinklas	Dėl švietimo įstaigų (mokyklų, specialiųjų mokyklų, ikimokyklinio ugdymo, neformaliojo švietimo) steigimo, reorganizavimo, likvidavimo		X	
	Priežiūra	Dėl mokyklų vidinės struktūros		X	
		Dėl mokyklų teikiamų ataskaitų ir rodiklių, mokyklos informacinės sistemos	X	X	
Vertinimas	Dėl veiklos kokybės išorinio vertinimo organizavimo ir vykdymo plano bendrojo ugdymo mokyklose		X		
PERSONALAS					
Darbuotojai	Normatyvai	Dėl švietimo įstaigų etatų patvirtinimo (darželiai, bendrojo ugdymo mokyklos ir t. t.)		X	
		Dėl švietimo darbuotojų skaičiaus savivaldybės administracijoje nustatymo		X	
		Dėl priedų prie švietimo įstaigų darbuotojų tarnybinių atlyginimų nustatymo		X	
Direktorius, direktoriaus pavaduotojai	Karjera	Dėl įstaigos direktoriaus skyrimo, atleidimo		X	
		Dėl mokyklos vadovų ir jų pavaduotojų atestavimo		X	
	Darbo užmokestis	Dėl darbo užmokesčio nustatymo (atsižvelgiant į darbo stažą, pareiginę kategoriją ir t. t.)		X	
Dėl mokyklų vadovų tarnybinių atlyginimų koeficientų nustatymo			X		
Pedagoginiai darbuotojai	Karjera	Dėl kvalifikacinės kategorijos suteikimo mokytojams		X	
		Dėl švietimo įstaigų mokytojų atestacijos programų tvirtinimo		X	
		Dėl sekondmento	X	X	X
	Darbo užmokestis	Dėl leidimo mokytojui turėti daugiau pamokų nei maksimalus krūvis		X	
Nepedagoginiai darbuotojai	Darbo užmokestis	Dėl darbo užmokesčio nustatymo (atsižvelgiant į darbo stažą, pareiginę kategoriją ir t. t.)		X	

Sritis	Sprendimo pogrupis	Sprendimo tipas	Atsakingas už sprendimo priėmimą		
			Valstybė	Savivalda	Ugdymo įstaiga
APLINKA					
Turtas	Nekilnojama- sis turtas	Dėl nekilnojamojo turto įsigijimo		X	
		Dėl nekilnojamojo turto perėmimo ir perdavimo		X	
		Dėl nekilnojamojo turto renovacijos		X	
	Transportas	Dėl turto įsigijimo		X	
		Dėl mokyklinių autobusų įsigijimo		X	
		Dėl perėmimo ir perdavimo		X	
		Dėl atnaujinimo		X	
	Informacinės sistemos			X	
	Kita (invento- rius ir mokymo priemonės)	Dėl turto įsigijimo		X	
Dėl turto perėmimo ir perdavimo			X		
Dėl turto atnaujinimo			X		
Sveikatos priežiūra	Sveikata ir hi- giena	Dėl sveikatos priežiūros mokyklose vykdymo (asmens sveikatos priežiūra, visuomenės sveikatos priežiūra)		X	
		Dėl medicinos punkto steigimo mokykloje		X	
Komunalinis ūkis		Dėl inžinerinių tinklų priežiūros		X	
		Dėl paslaugų teikėjo pasirinkimo		X	
Aprūpinimas	Maitinimas	Dėl nemokamo maitinimo tvarkos		X	
		Dėl darbuotojų maitinimosi švietimo įstaigose tvarkos		X	
		Dėl maitinimo paslaugų teikėjo (pati mokykla ar samdoma įmonė)		X	
	Transportavi- mas	Dėl mokyklinių autobusų maršruto parinkimo		X	
		Dėl mokyklų transporto naudojimo tvarkos		X	
		Dėl švietimo įstaigų mokytojų kelionės išlaidų kompensavimo tvarkos		X	
	Apgyvendini- mas	Dėl bendrabučių steigimo		X	
		Dėl mokinių priėmimo į bendrabučius tvarkos		X	
FINANSAVIMAS					
Valstybės lė- šos	Mokinio krep- šelis	Dėl dalies mokinio krepšelio lėšų (5%) perskirsty- mo tarp mokyklų		X	
Savivaldybės lėšos	Tikslinis finan- savimas	Dėl išlaidų mokyklų ūkiui		X	
		Dėl išlaidų mokyklų renovacijai (savivaldybė teikia siūlymus, o įgyvendinama per valstybės investici- jų programą)		X	
		Dėl išlaidų turto įsigijimui		X	
		Dėl išlaidų mokinių sveikatos priežiūrai		X	
		Dėl kompensacijų už mokinių vežiojamą viešuoju transportu		X	
		Dėl bendrabučių apmokestinimo		X	
		Dėl kompensuojamos maitinimo sumos nustatymo		X	
	Stipendijos ir materialinė parama	Dėl stipendijų skyrimo tvarkos		X	
		Dėl stipendijos dydžio nustatymo		X	
	Kita	Dėl dieninių stovyklų organizavimo ir kompensavimo		X	
		Dėl mokinių stovyklų išlaidų kompensavimo		X	
Dėl švietimo įstaigų teikiamų paslaugų kainų nu- statymo			X		
Projektinės lė- šos	Tikslinis finan- savimas	Dėl dalyvavimo projektų veikloje	X	X	X

SAVIVALDYBIŲ ŠVIETIMO TARYBŲ VEIKLA

Švietimo įstatymo (2011) 61 straipsnis numato, kad savivaldybėse gali būti steigiamos savivaldybės švietimo ir atskirų švietimo sričių tarybos. Kol kas nėra atlikta tyrimų, kuriuose būtų pateikta informacija apie šalies savivaldybių švietimo tarybų veiklą ir tos veiklos efektyvumą. Kokia turi būti ta veikla, galima spręsti iš patvirtintų švietimo tarybų nuostatų, kuriuos turi nemaža dalis šalies savivaldybių.

Pavyzdžiui, Visagino savivaldybės ir Vilkaviškio rajono savivaldybės švietimo tarybos yra visuomeniniais pagrindais veikiančios institucijos, atliekančios eksperto ir konsultanto funkcijas sprendžiant švietimo politikos formavimo ir įgyvendinimo klausimus savivaldybėje, Ukmergės rajono švietimo taryba yra patariamoji rajono švietimo tarybos savivaldos institucija. Taigi visos šios tarybos prisideda prie savo rajono ar miesto švietimo politikos kūrimo, be to, teikia rekomendacijų savivaldybių taryboms dėl švietimo valdymo. Apie savo veiklą tarybos informuoja visuomenę.

Pagrindinis tikslas, kurio siekia švietimo tarybos šalies savivaldybėse – skatinti visuomenę dalyvauti formuojant švietimo politiką savivaldybėje. Įgyvendindamos šį tikslą, tarybos atlieka tam tikras funkcijas: strateginių rajono švietimo planų, metinių veiklos programų aptarimas, švietimo būklės analizė, pasiūlymų dėl švietimo kokybės, mokyklų tinklo, švietimo biudžeto formavimo, švietimo įstaigų veiklos ir kt. teikimas. Į švietimo tarybas savo atstovus deleguoja mokiniai, mokinių tėvai, švieti-

mo teikėjai, savivaldybių administracijos, politikai, vaikų ir jaunimo neformaliojo švietimo įstaigų pedagogai (Visagine), suaugusiųjų formaliojo ir neformaliojo švietimo įstaigų mokytojai (Visagine), ugdymo įstaigų vadovų asociacija (Visagine), mokytojų pensininkų klubas (Ukmergės r.), mokytojų konferencija (Ukmergės r.), vaiko teisių apsaugos skyrius (Ukmergės r.), švietimo darbuotojų profesinė sąjunga (Vilkaviškio r.), socialiniai partneriai (Vilkaviškio r.), savivaldybės taryba (Vilkaviškio r.). Savivaldybės švietimo tarybos bendradarbiauja su rajono savivaldybės tarybos nariais, švietimo, kultūros ir sporto ir kitų skyrių specialistais, kitomis visuomeninėmis organizacijomis ir savivaldos institucijomis.

Nors tarybų pasiūlymai ir nutarimai yra rekomenduojamojo pobūdžio, peržvelgus tarybų tikslus, sudėtį, funkcijas ir kt. galima daryti prielaidą, kad savivaldybėse yra palanki terpė miesto ar rajono švietimo politikai formuoti ir įgyvendinti, taip pat daryti įtaką savivaldybių politikams, priimančioms su švietimu susijusius sprendimus. Todėl labai svarbus yra iniciatyvos klausimas. Manytina, kad jos savivaldybių bendruomenės turi pakankamai, juolab kad kai kuriose savivaldybėse greta švietimo tarybų funkcionuoja ir švietimo įstaigų vadovų arba mokinių tarybos, o kai kur numatoma steigti mokinių tėvų tarybas. Tikėtina, kad tokių visuomeniniais pagrindais veikiančių institucijų į(si)steigimas ir veikla yra tinkamas pamatas autentiškai regionų švietimo politikai kurti.

TRAKŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS PAVYZDYS

Decentralizuotų sprendimų priėmimui savivaldybėse didelę įtaką, ypač pastaruosiu metu, daro įvairios nevyriausybinių organizacijų, forumai, sąjungos, draugijos. Konstruktivaus bendravimo ir bendradarbiavimo kultūra, kurią puoselėja savivaldybių švietimo padaliniai, vietos bendruomenė ir švietimu suinteresuotos įstaigos bei organizacijos, labai teigiamai veikia vaikų ir suaugusiųjų švietimą.

Puikų funkcinės decentralizacijos pavyzdį pateikė Trakų rajono savivaldybės administracijos Švietimo skyriaus vedėja Dalia Dzigienė ir vyriausioji specialistė Regina Žukienė. Specialisčių teigimu, savivaldybės teritorijoje švietimo politikos įgyvendinimo procesuose aktyviai dalyvauja Trakų krašto vietos veiklos grupė, Trakų rajono jaunimo reikalų taryba, vietinės žiniasklaidos atstovai, mokyklų bendruomenės ir kt.

Ypač aktyvi yra Trakų krašto vietos veiklos grupė (toliau – Trakų krašto VVG). Trakų rajono savivaldybės švietimo įstaigos, esančios kaimo vietovėse, turi galimybę per Trakų krašto VVG kurti patrauklią modernią aplinką. 2010–2011 metais Trakų krašto VVG inicijavo ir pakvietė dalyvauti, teikti projektų paraiškas finansavimui gauti pagal savo parengtą „Vietos plėtros 2009–2014 m. strategiją“. Projektus vaikų sporto ir žaidimų aikštėms įrengti ar atnaujinti rengia vaikų darželiai, pagrindinės mokyklos, gimnazija, patalpoms remontuoti ir aplinkos kokybei gerinti – viena pagrindinė mokykla, viena vidurinė mokykla, du vaikų darželiai.

Aukštadvario ir Paluknio bendruomenės buvo aktyvios rengiant 2005–2012 metų rajono mokyklų tinklo pertvarkos bendrąjį planą, savivaldybės tarybos sprendimų dėl mokyklų sujungimo projektus. Laikraščio „Galvė“ kores-

pondentai, Trakų rajono laikraščio „Trakų žemė“ darbuotojai aktyviai reaguoja į probleminius švietimo politikos įgyvendinimo savivaldybėje klausimus, teikia pastabų, siūlymų dėl švietimo politikos formavimo. Laikraščių korespondentai kiekvienais metais viešina skaitytojams švietimo padalinio informaciją apie brandos egzaminų organizavimą, vykdymą ir mokinių rezultatus.

Dėl visų šių ir kitų iniciatyvų bei finansinės paramos pagerintos ir toliau gerinamos mokinių ugdymo(si) sąlygos, geriau sprendžiami mokinių vežiojimo į mokyklas iš atokesnių kaimo vietovių klausimai.

Kitas puikus pavyzdys – Trakų rajono savivaldybės švietimo centras, pasižymintis pagrindinėmis šiuolaikiškos ugdymo įstaigos savybėmis, t. y. atvirumu ir lankstumu. Jo veikla įvairialypė: suaugusiųjų formalusis ir neformalusis švietimas, kvalifikacijos tobulinimas, pedagoginės psichologinės pagalbos teikimas. Švietimo centro ir ESF projekto „Sėkmingo mokymo(si) link“ darbuotojų dėka nuo 2007 metų rajono suaugusiesiems sudarytos sąlygos mokytis ir siekti pagrindinio ir vidurinio išsilavinimo. Seniūnijose įsteigti konsultaciniai punktai, kuriuose suaugusieji gauna individualias ir grupines konsultacijas, o daugumą užduočių gali atlikti nuotoliniu būdu. Lankstus mokymosi būdas paskatino mokytis net 521 suaugusįjį, konsultacinių punktų skaičius išaugo nuo 9 iki 17. Trakų švietimo centro direktorė Nijolė Lisevičienė teigia: „Esame daugiafunkcis centras, pasirengęs teikti tokias paslaugas, kokios reikalingos rajono gyventojams ir didina jų konkurencingumą rinkoje. Savivaldybės administracija vertina mūsų pastangas ir sudaro sąlygas tobulinti savo kvalifikaciją tiek Lietuvoje, tiek užsienyje, skiria lėšų in-

formacinėms technologijoms atnaujinti, remontuoti“. Įs-taigos inovatyvumas ir kokybiška veikla įvertinta ir tarp-

tautiniu mastu – 2011 m. švietimo centrui suteiktas ISO tarptautinis kokybės valdymo sertifikatas.

VIETOJ IŠVADŲ

Apibendrinant švietimo sistemų centralizacijos ir decentralizacijos problematiką, konstatuotina, kad decentralizacijos procesai švietime vyksta cikliška, t. y. centralizacijos procesai būdingesni ekonomine, socialine ar politine prasme sudėtingesniais laikotarpiais, o decentralizacijos – stabilėsiu laiku. Teikti siūlymus, kurią švietimo sritį reikėtų centralizuoti, o kurią – decentralizuoti, nėra paprasta: kiekviena šalis, atsižvelgdama į savo istoriją, dabartinę socialinę, ekonominę ir politinę situaciją, švietimo politikos prioritetus, turi nustatyti adekvatų balansą tarp centralizacijos, reikalingos bendriesiems švietimo tikslams įgyvendinti, ir decentralizacijos, sudarančios sąlygas kuo labiau reikštis asmenų ir visuomenės valiai, savarankiškumui, kuo didesniai skaičiui mokytojų, mokinių, tėvų ir vietos bendruomenės atstovų dalyvauti švietimo valdyme, spręsti jiems svarbius klausimus.

Mokslininkai visų pirma pataria atsisakyti reglamentuoti tas veiklos sritis, kuriose švietimo bendruomenės ir pačios pajėgios veikti pakankamai kompetentingai. Sudėtingesniais atvejais valdžios institucijoms siūlytina teikti savivaldybėms ir ugdymo įstaigoms metodines rekomen-

dacijas, o ne reglamentus, instrukcijas ir pan. – dėl to švietimo sistemoje augtų pasitikėjimas vienu kitais.

Siekiant parengti vieno ar kito švietimo sistemos elemento (de)centralizacijos scenarijų, būtini išsamesni švietimo centralizacijos ir decentralizacijos santykio, švietimo valdymo sričių centralizacijos ir decentralizacijos poreikio tyrimai, [(si)vertinimas ir įrodymais grįsti sprendimai. Neturint patikimų duomenų ir situacijos analizės, kyla grėsmė, kad sprendimai bus priimami remiantis subjektyviu požiūriu ar nuomonėmis, o ne patikimais duomenimis.

Decentralizacija – gana naujas reiškinys ne tik švietimo, bet ir kitose viešojo valdymo sistemose, tačiau dėmesys šiam reiškiniui jau iš esmės žymi aukštą pilietinės ir demokratinės visuomenės brandos lygį. Kadangi Lietuvos švietimo filosofija remiasi laisvojo ugdymo paradigma, taigi yra grindžiama pedocentristine, arba į vaiką orientuota, pozicija, Lietuva bando ir toliau eiti švietimo decentralizavimo link, nors decentralizuotų sprendimų įgyvendinimas beveik visada kainuoja brangiau.

ŠALTINIAI

1. Arenas A. Decentralisation of Education Policies in a Global Perspective // International Handbook on Globalisation, Education and Policy Research, 2005.
2. Baltušnikienė J. Decentralizacijos sampratų analizė // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 2006, 2(7).
3. Bulajeva T., Kaminskas K. Švietimo valdymo decentralizavimas ir mokyklos autonomija // Lietuvos švietimo politikos transformacijos. Vilnius, 2009.
4. Dalin P. School Development. London, New York, 1998.
5. Decentralization in education: National policies and practices. UNESCO, 2005.
6. Identifying the Impact of Education Decentralization on the Quality of Education. Working Paper, USAID, 2007.
7. Fiske E. B. Decentralization of Education. Politics and Consensus. The World Bank, 1996.
8. Florestal K., Cooper R. Decentralization of Education. Legal Issues. The World Bank, 1997.
9. Patrinos H. A., Ariasingam D. L. Decentralization of Education. Demand-Side Financing. The World Bank, 1997.
10. Rado P. Švietimas pereinamuoju laikotarpiu. Vilnius, 2003.
11. Raipa A., Backūnaitė E. Decentralizacijos reformų teoriniai ir taikomieji aspektai // Viešoji politika ir administravimas, 2004, Nr. 7.
12. Urbanovič J. Aspects of Decentralization in Management Reforms of the Education System in Lithuania // Viešoji politika ir administravimas, 2009, Nr. 30.
13. Welsh T., McGinn N. Švietimo decentralizacija: kodėl, kaip, kas ir kada? Vilnius, 2008.
14. Želvys R. Švietimo vadyba ir kaita. Vilnius, 1999.
15. Želvys R. Švietimo politika // Švietimo politika ir monitoringas. Vilnius, 2003.

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami internete adresu http://www.smm.lt/svietimo_bukle/analizes.htm ir portale Emokykla.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vedėjui Ričardui Ališauskui (ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes serijoje „Švietimo problemos analizė“, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vyresniąją specialistę Veroniką Šiurkienę (el. p. veronika.siurkiene@smm, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė Robertas Bartaševičius, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Politikos analizės skyriaus metodininkas.

Konsultavo dr. Rita Dukynaitė, LR švietimo ir mokslo ministerijos Strateginio planavimo biuro vedėjo pavaduotoja, ir Ramutė Zungailienė, LR švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo kokybės ir regioninės politikos departamento vyriausioji specialistė.

ŠVIETIMO DECENTRALIZACIJA IR SAVIVALDYBIŲ FUNKCIJOS

Redaktorė *Mimoza Kligienė*
Maketavo *Valdas Daraškevičius*

2011-12-08. Tir. 1850 egz.

Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, LT-01112 Vilnius
Spausdino UAB „Lodvila“, Sėlių g. 3A, LT-08125 Vilnius

ISSN 1822-4156